

МАЩАБНОСТ И НОВАТОРСТВО В ТРУД ПО ПРОБЛЕМИ НА ЕКОЛИНГВИСТИКАТА

(Ангелов, А. *Еколингвистика или екология на застрашените езици и лингвистика на застрашените екосистеми*. София, Международно социолингвистично дружество. 2012, 327 с.)

Кирил Димчев
Софийски университет „Св. Климент Охридски“

„Еколингвистика или екология на застрашените езици и лингвистика на застрашените екосистеми“⁽¹⁾ е най-новият труд на известния наш социолингвист А. Ангелов, преподавател във Факултета по славянски филологии. С обемистото си и стойностно проучване ученият запълва празнина в българския научен дискурс.

Еколингвистиката се характеризира като нова интердисциплинна област, отговаряща на необходимостта от по-нататъшно задълбочено вникване в многостранните отношения между *човек* и *природа*. Авторът представя екологията на езиците, като прави аналогия между застрашаването и изчезването на животинските видове и изчезването на езиковото и културното разнообразие. Подобно заимстване на идеи от точните природни науки и прехвърлянето им към хуманитарните изследвания има място за взаимно обогатяване на проучвателските технологии.

В рамките на девет глави авторът представя мащабно по тематичен обхват проучване (особено по макросоциолингвистичните проблеми, разработвани в англоезичната лингвистика).

Пред учителя по български език и литература може да възникне въпросът: „Още колко лингвистики ще правим?“. Запознаването с идеи, обосновавани в трудове по лингвистика у нас и по света, може да помогне на учителя и да улесни търсенията му на оптимални технологични решения, свързани с постигане на по-голяма резултатност от езиковите занятия. Безспорно тези търсения могат да бъдат резултатни, при условие че учителят има ясна представа какви са функциите, които трябва да се реализират чрез образователното взаимодействие, т.е. да се прави разграничение между анализ „отвътре“ и анализ „отвън“.

Не може да не се отчете функционалността на концепциите, обосновани от социолингвиста, за същността и функциите на еколингвистиката. Чрез по-

становките си за екологията – наука за човешката дейност и за природата – А. Ангелов се противопоставя на идеята за погубване на езици и смята, че с това се обеднява човешката същност. Привеждат се данни на ЮНЕСКО за съществуването на 6406 езика (точният им брой е трудно да бъде определен, тъй като често не може да се разграничи *език* от *диалект*). Обедняване на човешката същност се проявява и в тенденцията за изчезване на миниатюрни езици, които се говорят в ограничени езикови общности. Позовавайки се на повече от 600 заглавия, ерудираният изследовател изразява убеждението си, че всички езици имат своята значимост, тъй като служат за изразяване на ценностни системи. Все пак реалистично настроеният лингвист откроява тенденции малките езици да се „затварят“ и в известна степен да стават „битови“ по аналогия с отмиращите диалекти.

А. Ангелов може да бъде поздравен за професионалното проучване на важни и перспективни проблеми. Проявява се неговата завидна информираност, граничеща с енциклопедичност. Изследователят набелязва тенденции, чиято значимост и актуалност ще осъзнаваме все повече и повече.

Книгата на А. Ангелов обогатява хуманитаристиката с факти, понятия и изследователски процедури, използвани в точните науки. Забележим е преходът от „точните“ към „хуманитарните“ науки. Авторът сполучливо обосновава закономерността на този преход. Възможно е на места изложението днес да звучи екзотично, тъй като макросоциolingвистичната проблематика е нова за нашия научен дискурс. Не може да не направи впечатление, че на места А. Ангелов реферира, без да дискутира. Не навсякъде ученият разкрива собственото си отношение към разглежданите проблеми. Може би това се дължи както на новостта на проблематиката, така и на индивидуалния му начин на мислене, на личностни характеристики, на използваните нови модели за създаване на съвременни изследвания.

Сериозно постижение на автора е, че изяснява закономерностите при прехода от социolingвистика към еколингвистика, тъй като между двете направления по принцип има приемственост – редица от идеите на макролингвистиката, каквито са например въпросите на езиковата политика и езиковото планиране, засягат по-скоро социolingвистични теми. Изведени обаче в плана на лингвистичните права на човека, тези въпроси навлизат в сферата на етиката и правото. Така книгата на А. Ангелов излиза извън чисто теоретичните разсъждения и навлиза в дискусия по някои морално-етични въпроси, отнесени към морала в науката, към нормите в процеса на възпитанието, към стратегиите в образованието.

В *първата глава* „От социolingвистика към еколингвистика“ се прави преоценка на социolingвистични трудове, смятани вече за класически, които са дело главно на американски автори. В края на главата, в която критично се разглеждат идеи на Дж. Фишмън, Ч. Фъргюсън, Е. Хауген и Дел Хаймс, откриваме съществени допълнения, отнасящи се до нови тенденции в макросоциolingвистиката.

Става дума за лингвистичната екология и закрилата на застрашените езици – теми, които не са убягвали от вниманието на наши социолингвисти. Българската социолингвистична школа се свързва главно с имената на М. Виденов, Б. Вълчев, А. Ангелов, Кр. Алексова, К. Исса, П. Сотиров, Кр. Стоянов, П. Кънчева и други. Слабост на рецензирания труд е, че недостатъчно са отчетени техните постижения. Усилията на А. Ангелов са насочени към разкриване на една по-цялостна концепция за същността и спецификата на еколингвистиката.

В две от *следващите глави – втора и пета*, се разглеждат философски въпроси, свързани със социологията на властта и с дискурса като проява на контролиращи и манипулиращи властови механизми. Авторът разкрива идеологическия подтекст и в чисто теоретичните занимания с езика, и в метатеориите за езиковата структура, някои от които са твърде нашумели през последните десетилетия – когнитивизмът, езиковите картини на света, дискурсният анализ. Прави се разграничение между дискурсният анализ и критичният анализ на дискурса. Първият тип анализ претърпява своя разцвет през 80-те години на миналия век във връзка с разпространението на идеите на Р. Барт, френските деконструктивисти, руските текстови лингвисти и формалисти, а така също и с преведения на български език уводен курс на В. Дреслер и Де Богранд. Този тип анализ намира приложение и в методиката на обучението по български език като първи. Критичният анализ на дискурса е по-различно ориентиран – насочва се направо към текстовото съдържание и се разкриват стратегиите на убеждаване и заблуждаване, споменатите езикови идеологии, проявите на расизъм и сексизъм в езика и нарушаването на принципите на езиковата толерантност.

В *третата и четвъртата глава* авторът изяснява философски въпроси от по-различно естество – за биологичните корени на социалното и за проекцията на биокултурните структури в технологичните построения. Триадата *биологично, социално, технологично* не е съвсем нова за българската наука. Още през 60-те години на XX век М. Янакиев говори за инженерната лингвистика и за кибернетичните идеи на Н. Винер. А. Ангелов е разгледал въпроса в дълбочина, като припомня много от класическите разработки на Фр. Боаз, Е. Сепир, Б. Уорф, Е. Бенвенист. Прегледът на теориите по зоосемиотика и антропологична лингвистика включва по-непознатите у нас възгледи на Ч. Хокет, нов прочит върху идеи на Т. Сибиък и проследяването на връзките с неосферата на Вл. Вернадски.

Същинските теми на еколингвистиката – екологията на езиците, т.е. езиковият виталитет и езиковата смърт – са засегнати в *шестата глава*. Авторът не се впуска твърде много в подробности за изчезващите езици по света, особено в Азия, Африка и Океания, както това обикновено се прави в подобни прегледи, свързани с тази тема. Европейската диалектна и езикова мозайка за него е по-важна, както и въпросите на юридическата закрила по отношение на застрашените езици. Тези проблеми преминават в следващата, *седма глава*,

където ключовият термин е „лингвистични права на човека“ – понятие, което кореспондира с понятието „права на човека“, но е изнесено към специфичната област на езиковите употреби и особено към нуждите от образование на съответен майчин език. Така правните инструменти на международните договори следва да се прилагат в местното законодателство, но това е дълъг процес, който днес Европа постепенно изминава. А. Ангелов отделя внимание на институциите, които се грижат за съхраняване на езиковото разнообразие по света и в Европа, и анализира някои основни международни документи.

Книгата завършва с *обобщаваща глава* за глобализационни процеси и за бъдещето на българския език и на други европейски езици. Припомня се афоризмът, че глобализацията е неизбежна „като слънчево затъмнение“ и въпреки скептицизма на редица интелектуалци по отношение на културното и езиковото разнообразие, от нас зависи доколко самостоятелни ще бъдем в процеса на културната ни интеграция в Европа и отвъд Европа. Хегемонията на английския език е неотменима, но се изискват специални грижи, за да спасим родния си език като безценен капитал за бъдещите поколения. Това е и основен извод от книгата, посветена на еколингвистиката, въпреки че могат да бъдат открити и още няколко акцента: широката осведоменост на автора по редица въпроси на съвременното езикознание, разширеният обхват на разглежданата от него интердисциплинна област, както и включените за първи път у нас въпроси от областта на международното право и т. нар. биоетика в теорията и практиката на езиковите и културните контакти.

Идеите, развити от А. Ангелов в разглежданата книга, са актуални и нови за българския научен дискурс. Без съмнение те ще обогатят езиковедската и общата култура на учителя. Те ще бъдат полезни за теоретическата и за практическата му подготовка, за подобряване на евристичните му способности в процеса на образователното взаимодействие в училище.

Prof. Kiril Dimchev

Sofia University „St. Kliment Ohridski“
15 Tzar Osvoboditel Blvd.
1504, Sofia, Bulgaria
kirildimchev@abv.bg